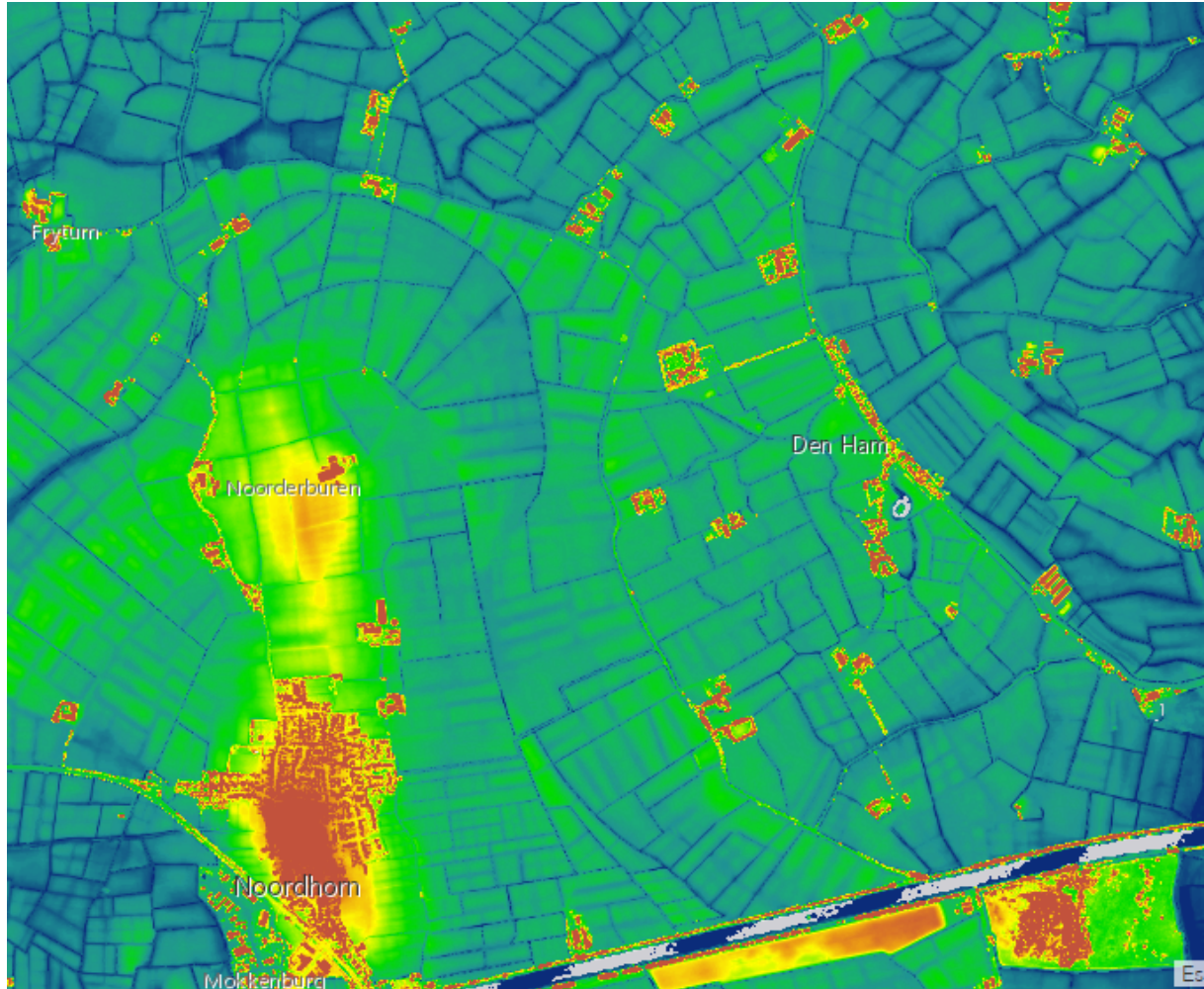

Noordhorn Pelgrimage Infobestand.

Hoogtekaart pelgrimage Noordhorn.

Goed te zien is dat Noordhorn veel hoger ligt dan de omgeving en het water er om heen moest stromen.

Rond 800 bij de grote inbraak van de zee, waarbij de Lauwerszee ontstond en de Hunze niet meer afwaterde via Pieterburen maar nu via de Lauwerszee. .

Noordhorn.

De naam Noordhorn betekent: noordelijke hoek en is een verwijzing naar de loop van de keileemrug (gast), die werd gevormd in het Saalien en die hier een knik maakt. Op deze zandrug, die onderdeel vormt van de Rolderrug, ligt het dorp. Op een tweede knik, even ten zuiden, ontstond het dorp Zuidhorn. De oorsprong van het dorp is onduidelijk. De enige archeologische vondst wordt gevormd door een strijdhamer. Het gebied lag lange tijd geïsoleerd door omringende moerassen, hetgeen nog versterkt werd door de uitbreiding van de Lauwerszee. Wel was er bewoning op het nabije eiland Humsterland. De oude grens tussen Noordhorn en het Humsterland werd gevormd door de Oude Riet. In de 13e eeuw werden de eerste dijken aangelegd in het gebied rond Noordhorn, waarop de eerste bewoning ontstond. Bekend is dat er rond 1280 een kerk werd gebouwd (nu de Nederlands Hervormde Kerk). De naam 'Noirthoren' wordt voor het eerst genoemd in een oorkonde uit 1398. Het toponiem horn komt echter reeds voor in een vredesverdrag uit 1338 wanneer gesproken wordt van ene Baldinghus Eninge de 'Hurum' (vermoedelijk vertegenwoordiger van Langewold). Noordhorn en Zuidhorn lagen aanvankelijk geïsoleerd, maar door de aanleg van verschillende dijken, begon het gebied langzamerhand een verbinding te vormen met de landschappen Middag, Humsterland, Vredewold en Westelijk Langewold. Deze dijk aanleg werd gerealiseerd door de monniken van Gerkesklooster, Cusemer en andere landeigenaren, die dijken begonnen aan te leggen ten noorden van

de bestaande dijken vanaf 1320. Daarbij vormde een van de dijken ook een belangrijke heerweg tussen Friesland, de Ommelanden en de stad Groningen. Dit pakte zeer ongunstig uit voor beide dorpen, daar deze op de route lagen van de verschillende legertjes die het gebied van tijd tot tijd binnenvielen.

Tot de 15e eeuw was er nog geen centraal gezag in het gebied en heersten lokale hoofdelingen elk over hun eigen gebied. De macht van deze hoofdelingen varieerde, maar was in Noordhorn slechts beperkt tot lokaal niveau. De hoofdelingen bestreden elkaar vanuit hun stenen huizen. In de 14e en 15e eeuw was het gebied tussen de Zuiderzee en de Jade inzet in een strijd tussen de stad Groningen, die de rust in het gebied probeerde te bewaren en het alleenrecht op het stapelrecht probeerde te behouden; de graaf van Holland, die vond dat hij recht had op Friesland; een aantal Oostfriese hoofdelingen en bestaande veten tussen de Schieringers en Vetkopers. In 1398 was de graaf van Holland de Lauwers overgetrokken en gaf Noord- en Zuidhorn en Humsterland in leenheerschap aan zijn vertrouweling Pieter Reinerszoon. Hij kon zich echter niet handhaven en trok zich weer terug uit Friesland, waarmee het leenheerschap ook een wassen neus bleek.

Het dorp en zijn omgeving vormden meerdere keren het toneel van verschillende gevechten. In 1417 versloegen de Vetkopers onder leiding van Focko Ukena en Keno tom Broke de Schieringers bij het nabijgelegen Okswerd tijdens de Slag bij Oxwerd. Hierbij vielen 500 doden en werden 400 mensen gevangengenomen.[5] Begin 15e eeuw vormde de Okswerderzijk een belangrijk strategisch punt, waardoor er een slot naast werd gebouwd (waarschijnlijk meer een soort blokhuis), waarna de zijk ook wel aangeduid werd met 'sloterzijk'. Het slot werd echter al snel weer geslecht als onderdeel van een vredesverdrag tussen de Vetkopers en Schieringers, zo blijkt uit een document uit 1432.

Ook in 1438 vond een veldslag plaats, waarbij het dorp gedeeltelijk in brand werd gestoken. Bij de herbouw van het dorp werd de structuur veranderd; de Oosterweg werd vervangen door de Langestraat als de hoofdas van het dorp. In 1498 vond er opnieuw een slag plaats; de Saksen onder leiding van de anti-Groningse Frankische veldheer Nittert Fox versloegen toen de stad-Groningers. Toen Fox' hoofdman Jurjen van Reijnsberg met 15 van zijn mannen in Noordhorn werd gedood, werd uit wraak het hele dorp op een paar huizen na volledig platgebrand evenals Zuidhorn.[6] Het dorp werd weer opgebouwd (al vonden er in 1514, 1516 en 1522 opnieuw plunderingen en brandstichtingen plaats), maar raakte nu betrokken bij de Tachtigjarige Oorlog. De Spaanse troepen waren onder leiding van Francisco Verdugo opgetrokken naar de plaats. De Oranjegetrouwe troepen waren onder andere hier ingekwartierd bij mensen thuis (ook in Grijskerk en Niezijl). Veel inwoners vluchtten het dorp uit op de vlucht voor het geweld. Uiteindelijk vond op 30 september 1581 de Slag bij Noordhorn plaats, waarbij de Spanjaarden onder Verdugo de troepen onder John Norris (of Norrits) en Willem Lodewijk op het veld ten westen van Noordhorn versloegen (later Norritsveld genoemd, naar John Norris). Hierbij vielen meer dan 2000 doden.[1] De plaats werd opnieuw vernietigd en werd pas in 1594 opnieuw opgebouwd.

In 1890 werd de korenmolen De Fortuin gebouwd, die in 1983 werd gerestaureerd en nu de status van monument heeft. evenals de Nederlands Hervormde kerk en een doopsgezindenkerk uit 1838.

Spanjaardsdijk.

Spanjaardsdijk is een streek in de gemeente Westerkwartier in de Nederlandse provincie Groningen. De naam van de dijk komt of van een huis Spanje of van een familie Spanjer, het is dus geen verwijzing naar de Spanjaarden, hoewel hier in de omgeving tijdens de Tachtigjarige Oorlog wel gevochten is.[bron?]

De dijk is aangelegd in de dertiende eeuw. Het was de oostelijke afsluiting van de Oude Riet. De Oude Riet was ontstaan tijdens stormvloed in de vroege middeleeuwen. Het landschap in dit deel van

het Westerkwartier leek in die tijd op het huidige Zeeland, een afwisseling van kwelders en eilanden. De Oude Riet was daarbij de meest zuidelijke zee-inham. Aan westkant werd die begrensd door de keileemrug waarop Zuidhorn en Noordhorn liggen.

De dijk diende ter bescherming van het gebied rond Den Ham, waaronder ook de Piloersemaborg. Door de aanleg van het Van Starckenborghkanaal is de dijk tegenwoordig in tweeën geknipt. Ten zuiden van het kanaal loopt de dijk door tot aan Den Horn.

Het Van Starckenborghkanaal is een kanaal in de provincie Groningen dat het Prinses Margrietkanaal met het Eemskanaal verbindt. Het kanaal valt in CEMT-klasse IV (schepen tot 1350 ton) en wordt momenteel opgewaardeerd tot CEMT-klasse Va (schepen tot 2500 ton), als onderdeel van de hoofdvaarweg Lemmer-Delfzijl.

In 1911 werd een commissie ingesteld voor de aanleg van een nieuwe waterweg tussen de stad Groningen en de Zuiderzee; het 'grote scheepvaartkanaal van Lemmer naar Groningen'. Na vele jaren van overleg, waarbij er onenigheid was tussen de provincies Friesland en Groningen over wie welk deel van de kosten moest dragen, vonden de autoriteiten in Groningen het welletjes. Na de aanleg van een nieuwe sluis bij Gaarkeuken in 1924 (doorvaartwijdte 10 meter, lengte 190 meter) besloten zij in 1928 om zonder overeenstemming met Friesland zelf een begin te maken met het werk. Hiertoe werden ongeveer 1400 mensen ingezet, waarvan 1300 in het kader van de werkverschaffing. Zij moesten vaak tegen een laag loon het werk grotendeels met de hand uitvoeren. Het kanaal werd van Zuidhorn tot de Oostersluis nieuw aangelegd. Het gedeelte van Zuidhorn tot de Friese grens is het verbrede Hoendiep.

In 1935 begonnen de werkzaamheden ook aan Friese zijde, waar gestart werd met de aanleg van het veel langere Prinses Margrietkanaal. In 1938 was het Groningse deel van de waterweg voltooid en was het Van Starckenborghkanaal een feit. Bij de aanleg was door ontwerper Lely uitgegaan van schepen tot 1000 ton, maar werd alvast rekening gehouden met een toekomstige uitbreiding van het kanaal om schepen tot 2000 ton te kunnen laten varen. Tevens dient het kanaal voor de afwatering van het Westerkwartier via het Reitdiep.

In november 1938 werd het kanaal officieel in gebruik gesteld door koningin Wilhelmina. Ter gelegenheid hiervan is een plaquette aangebracht op een van de bruggen bij de Oostersluis. Het kanaal is vernoemd naar de toenmalige commissaris van de Koningin Edzard Tjarda van Starckenborgh Stachouwer.

In 1966 werd het kanaal verbreed en geschikt gemaakt voor schepen tot 1350 ton. In 1981 werd een nieuwe grotere sluis aangelegd bij Gaarkeuken.

Het Van Starckenborghkanaal is 27 km lang en heeft twee sluizen. Op de waterscheiding van het Fries Zomerpeil (-0,52 m NAP) en het Electrapeil (-0,93 m NAP) ligt de sluis Gaarkeuken, ter hoogte van Grijpskerk. Op de grens van het Electrapeil en het peil van het Eemskanaal (het Winschoterpeil, +0,62 m NAP) ligt de Oostersluis in de stad Groningen.

Doopsgezinde kerk.

De doopsgezinde kerk wordt een 'Vermaning' genoemd. Het ontstaan van de Vermaning: vanaf het einde van de 16de eeuw hadden dopersen een vermaning aan de oude Humsterlander (nu Jensema) weg. In +/-1779 verenigen een andere groep dopersen die tot dan toe een vermaning te Gaaikemaweer hadden zich met de dopersen van de Humsterlander "Ol Vermoaning". In 1838 besluit men een nieuwe vermaning te bouwen.

Bouw en ontwerp van de Vermaning: te Noordhorn in 1838 stond onder toezicht van de toen nog provinciale waterstaat. Zodat de vermaning als meer kerken van die tijd een z.g. Waterstaatkerk werd. De vermaning is een sober kerkje, éénbeukig met rondboog ramen en deur. De dakconstructie eindigt aan weerszijden in wolfseinden. In 1966 zijn de oorspronkelijke banken en preekstoel verwijderd in plaats daarvan zijn er stoelen en een lessenaar gekomen.

De kerk van Noordhorn

De kerk van Noordhorn, die omstreeks 1280 werd gebouwd, is te bezichtigen. Het kerkgebouw is vrijwel uitsluitend uit tufsteen opgetrokken. Aan dit kerkgebouw is in de loop van de eeuwen veel veranderd. De schipmuren werden verhoogd en voorzien van grotere ramen. Bovendien werd het kerkgebouw in westelijke richting verlengd. Deze verlenging, die in de zuidmuur nog duidelijk is te zien, valt waarschijnlijk samen met de bouw van de huidige toren in 1765. De oudste klok in de toren werd in 1549 door Geert van Wou gegoten. In 1774 goot Claudius Fremy een nieuwe, die in 1943 door de Duitsers werd gevorderd en helaas niet is teruggekomen. De gemeente Zuidhorn schonk in 1948 de tegenwoordige klok, die door gieterij Van Bergen in Heiligerlee werd vervaardigd. Aan de zuid- en noordzijde zijn oude ingangen dichtgezet en een toegemetseld raam in de zuidmuur laat zien hoe de originele vensters er ooit hebben uitgezien. Deze vensters hebben waarschijnlijk gediend om licht en zicht op het altaar te geven. De oostmuur werd in 1897 door een bolbliksem beschadigd. Deze gevel werd toen van haar top beroofd maar kreeg deze tijdens de restauratie van 1975-1976 weer terug. Tijdens deze restauratie werden verschillende dingen ontdekt. De sporen van de oude toren werden teruggevonden, onder het koor van de kerk troffen de restaurateurs een grafkelder aan en ontdekten daar ook de fundering van het vroegere altaar. Verder kwam in de oostgevel de priscina voor de dag in een spitsbogige nis. In 2003 heeft er opnieuw een ingrijpende restauratie plaatsgevonden.

Interieur

Fraai zijn de herenbanken die het kerkgebouw sieren. Ze behoorden toe aan de familie Clant, die in Zuidhorn de borg Hankema bezat, de familie Bennema en de familie Geertsema. Op het koor staat de zeventiende-eeuwse avondmaalstafel. In het koor liggen zes smalle blauwe hardstenen grafzerken. Bij de preekstoel ligt de oudste zerk, gemaakt van zandsteen en gelegd voor Katrina Albers. Op deze zerk staat: 'Anno 1571 starf Katrina Albers, salige Willen Derk(k)s nagelaten wedewe, de sele Got genedig si'. De andere met een leesbare tekst zijn gewijd aan de families Ukema en Bennema. In 1718 maakte Jan de Rijk het snijwerk voor de nieuwe preekstoel. Vier panelen zijn voorzien van cartouches met blad-en bloemmotieven en op het middenpaneel zien we een vanitas- (ijdelheids) voorstelling aan met knekels, doodskop en een zandloper. Onderaan de kuip zijn vrouwenfiguren bevestigd. De preekstoel eindigt helemaal onderaan in een gesneden knop. Het ruggeschot is verdwenen en de trap is van jongere datum. In het oudste overgebleven kerkenboek van Noordhorn is in februari 1667 een lijst van lidmaten opgetekend, te weten 52 mannen en 79 vrouwen. Groot is het zielental van de gemeente nooit geweest. In 1898 werd een orgel in gebruik genomen ter ondersteuning van de gemeentezang. In 1898 bouwde Jan Doornbos te Groningen het eerste orgel voor de kerk van Noordhorn. Dit was éénklaviers instrument met negen stemmen. Enkele gemeenteleden restaureerden dit orgel in de jaren zeventig en maakten er een instrument van met zestien stemmen verdeeld over twee klavieren en een vrij pedaal.